

קביעת שני ימי פורים וגדרי מוקפין ופרזים – שיעור כללי תשפ"ו

כרכים המוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בחמשה עשר רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי חלקו כבוד לארץ ישראל שהיתה חריבה באותן הימים ותלו אותה מימות יהושע בן נון ויקראו הכל בחמשה עשר רבי אבהו דרש ישיבה ישיבה מה ישיבה שנאמר להלן מימות יהושע בן נון אף ישיבה שנאמר כאן מימות יהושע בן נון ויקראו הכל בארבעה עשר רבי יודה בר פזי דרש פרזי פרזות נאמר כאן פרזות ונאמר להלן לבד מערי הפרזי הרבה מאות מה פרזי שנאמר להלן מימות יהושע בן נון אף פרזות שנאמר כאן מימות יהושע בן נון תני רבי יהושע בן קרחה אומר מימות אחשורוש אמר ליה רבי יוסי בי רבי יהודה וכי מה עניין שושן הבירה לבוא לכאן אם משושן הבירה את למד מעתה בשושן הבירה אל יקראו ושאר כל המקומות יקראו הא תלתא תניין תנייא קדמייא סבר מימר מימות יהושע בן נון תנייא אחרייא סבר מימר מימות אחשורוש תנייא אחרייא סבר מימר עיר מכל מקום. נמצאתה אומר רבי יהושע בן קרחה ורבי יוסי בי רבי יהודה שניהם אמרו דבר אחד אלא שזה למד מטעם אחד וזה למד מטעם אחד

רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק א הלכה ד - ה

הלכה ד איזה הוא זמן קריאתה זמנים הרבה תקנו לה חכמים שנאמר +אסתר ט' וכל זמניהם ח, ואלו הן זמני קריאתה, כל מדינה שהיתה מוקפת חומה בימי יהושע בן נון בין בארץ בין בחוצה לארץ אף על פי שאין לה עכשיו חומה קורין בחמשה עשר באדר ומדינה זו היא הנקראת כרך, וכל מדינה שלא היתה מוקפת חומה בימות יהושע ואף על פי שהיא מוקפת עתה קוראין בארבעה עשר ומדינה זו היא הנקראת עיר. הלכה ה שושן הבירה אף על פי שלא היתה מוקפת חומה בימי יהושע בן נון קוראין בחמשה עשר שבה היה הנס שנאמר +אסתר ט' ונוח בחמשה עשר בו, ולמה תלו הדבר בימי יהושע כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל שהיתה חרבה באותו הזמן, כדי שיהיו קוראין כבני שושן ויחשבו כאילו הן כרכין המוקפין חומה אף על פי שהן עתה חרבין הואיל והיו מוקפין בימי יהושע ויהיה זכרון לארץ ישראל בנס זה.

ר"ן על הרי"ף מגילה: עמ' א

פתיחה

מדוע נקבע פורים כחג של שני ימים המבחין בין שני סוגי יישובים? מה גדרי ההבדל בין פרזים ומוקפים, ומה שורש ההבחנה? נלמד בעז"ה את היסודות לאופי המיוחד של פורים כחג שיש לו שני זמנים.

תתחילו בלימוד פרק ט של המגילה ובמיוחד הפסוקים העוסקים בקביעת החג ובהבחנה בין שני הימים והמקומות, ואז לימדו את סוגיות הבבלי והירושלמי:

א. הסוגיה העיקרית: המשנה הראשונה (מגילה ב א), תוספתא מגילה א א, מגילה ב ב : "כרכים המוקפים...כמחמתן לטבריה". במקביל: ירושלמי מגילה א א מה שלהלן (יש שיבושי נוסח – נסו להבין את המהלך הכללי, ואפשר לדלג מה שבאפור). רמב"ם, הל' מגילה א: ד-ה. בר"ן המציע את שיטתו ושיטת הרמב"ן (להלן).

ב. הגדרות מוקפין/פרזים ומשמעותם בעיקר סביב הגדרת טבריה: ה ב: "גופא חזקיה קרי בטבריה...והא נמי מיגניא משום הכי מספקא לה". (לפי הזמן להשלים: ה א "אמר רבי אליעזר...בפורים"(שורה אחרונה) ולדלג לעמ' ב: "ורבי היכי נטע...לרבי פשיטא ליה"). ג ב: "גופא אמר רבי יהושע בן לוי...מכלל דערים הוו מעיקרא (ד א)". רש"י. שני התוס' ד"ה "כרך". רשב"א על הסוגיה בדף ג ב (להלן).

ג. מגילה ז א: "אמר שמואל אי הואי התם...מה שקבלו למטה". שבת פח א : "ויתייצבו...מה שקבלו כבר".

ד. יבמות יג ב: "תנן התם מגלה...אגודות אגודות".

מקורות מלאים

תוספתא מסכת מגילה (ליברמן) פרק א הלכה א

כרכים המוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בחמשה עשר ר' יהושע בן קרח' אומ' מימות אחשורוש אמ' ר' יוסה בן יהודה היכן מצינו לשושן הבירה שמוקפת חומ' מימות יהושע בן נון אלא משפחה ומשפחה מדינה ומדינה עיר ועיר הסמוכין לכרך ונראין עמו הרי הן כיוצא בו

תלמוד ירושלמי מסכת מגילה פרק א דף ע טור א /ה"א

הוזכרו כאן מוקפין כלל ולאחר זמן שהאיר הקב"ה עיניהם ומצאו סמך מן התורה עמד מרדכי ובית דינו וראו דבריהם של פרזים שראוי הנס הזה לעשות לו זכר לדורות וקבעו אותו על כל ישראל שכולן היו בספק וראו להקדים פרזים למוקפין מפני שננס היה גדול שהם התחילו במצוה תחלה לעשות להם לבדם וי"ט לפיכך קבעו יום נוח של פרזים ביומן ושל כרכים מוקפין קבעו ביום נוח של שושן והיינו דאמרי' בגמ' [דף ה ע"ב] גבי ספקא דטבריא לענין מקרא מגילה מאי פרזין ומוקפין דכתיבי גבי מקרא מגילה משום דהני מיגלו והני מיכסו והא נמי הא מגליא או דילמא משום דהני מגנו והני לא מגנו והא נמי קא מגניא אלמא טעמא דתקנתא משום הצלה הוא דאית להו למוקפין חומה הצלה דמגנו בחומתן ונלחמים או דמיכסו ומטמרו מאויביהם זהו דרכו ז"ל.

ואינו ברור אצלי דהא ודאי דעיירות המוקפות חומה בא"י [באותו זמן] מועטות היו שהרי אמרו בירושלמי כדי לחלוק כבוד לא"י כמו שכתבתי למעלה ואם רובה היתה מוקפת חומה היה להם לתלות בימי אחשורוש אלא על כרחן רובה היתה פרוצה וכרכין המוקפין חומה שבחוצה לארץ כפלים וכפלי כפלים ממוקפין שבא"י ומעתה ישראל היושבים בעיירות המוקפות שבחוצה לארץ שלא היו יכולין לבטוח בחוזק החומה שהרי אויביהם היו בתוכם עמהם למה לא עשו מעצמם יום משתה ושמחה כמו שעשו הפרזים ומה שאמרו ז"ל שרוב ישראל בארץ היו ששוב לא עלו מהן אלא מועטין בימי עזרא היינו מאותם שבבבל דאחר כך לא עלו מהן אלא מועטין כמו שמפורש בכתוב אבל מ"מ נראה שרוב ישראל בחוצה לארץ היו מהודו ועד כוש שהרי כל העולים ראשונה לא היו אלא ארבעת רבוא אלפים ושלוש מאות וששים ואפשר גם כן שלאחר שצוה כורש לבטל הבנין חזרו מהם בחו"ל ונתיישבו בכל המדינות ואילו היו ישראל רובם ועיקרם בארץ לא היה המן ישנו עם אחד מפוזר ומפורד וגו' לפיכך נראה שרוב ישראל היו בחוצה לארץ מפוזרין מהודו ועד כוש וכיון שכן למה לא עשו היושבים בעיירות המוקפות חומה בשנים הבאות משתה וי"ט שהרי לא היה להם לבטוח בחומתם ומה שאמר הכתוב על כן היהודים הפרזים עושים וגו' אין ענינו שהפרזים עשו ולא מוקפין אלא נותן טעם למה חלקו מרדכי ובית דינו פרזין ממוקפין ומה שאמר שלאחר מיכן האיר הקב"ה עיניהם ומצאו סמך מן התורה ולא ידעתי מה הוא זה שלא הוזכר זה בגמרא אלא שתכתב מגילת אסתר אבל לענין יו"ט לא ודאמרינן בספיקא דטבריא אי משום דמיכסו אי משום דמגנו היינו לומר שכיון שבאו לדמות לשושן כל העיירות הדומות אליה מפני שבה היה עיקר הנס נסתפקו עיקר חלוק מוקפות חומה כשושן משאינה מוקפת אם הוא משום דמיגניא אי משום דמכסיא ואע"ג דלענין בית בבתי ערי חומה במכסיא תליא מילתא התם גזירת הכתוב הוא:

חדושי הרשב"א מסכת מגילה דף ג עמוד ב

ויש כאן שאלה מה ראו אנשי כנסת הגדולה לחלוק מצוה זו לימים חלוקים ולקבוע יום מיוחד לפרזים ויום מיוחד לכרכים מה שאין כן בשאר מצות שהרי התורה אמרה תורה אחת ומשפט אחד יש לומר שמפני שהיהודים היושבים בערי הפרזות והיהודים אשר בשושן לא נחו מאויביהם ביום אחד שהרי היהודים הפרזים נחו בארבעה עשר והיהודים אשר בשושן נחו בחמשה עשר ועשו מאליהם כל אחד ביום מנוחתו משתה ושמחה לפיכך כשקבעו עליהם יו"ט לדורות קבעוהו לכל א' ביום שנח בו והשוו כל הכרכים המוקפים חומה לשושן שאינה מוקפת חומה] מפני שבה היה עיקר הנס וכי תימא תינח לרבי יהושע בן קרחה דאמר בגמרא [דף ב ע"ב] דבמוקפין חומה מימות אחשורוש תליא מילתא אבל לתנא דמתניתין דאמר מימות יהושע בן נון הא לא דמיא לשושן ומה ראו לקבוע להם יום חמשה עשר יש לומר דהיינו טעמא כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל כדגרסינן בירושלמי רבי סימן בשם ר' יהושע בן לוי אמר כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל שהיתה חרבה באותן הימים ותלו אותה בימות יהושע בן נון (א) ופירוש הענין שכיון שהוצרכו לחלוק בין מוקפין לשאין מוקפין כשם שנחלקה שושן משאר עיירות אילו תלו הדבר מימות אחשורוש היתה ארץ ישראל שהיתה חריבה באותן הימים נידונת כפרזים והיה גנאי בדבר ולפיכך תלו הדבר בימות יהושע בן נון כדי שתהא נדונת ככרכים שאע"פ שעכשיו אין להם חומה כיון שהיתה מוקפת מימות יהושע בן נון הרי דינה כאילו יש בה חומה כדאמרי' בגמרא אע"פ שאין לה עכשיו והיה לה קודם לכן ואפי' למאן דאמר קדושה ראשונה קדושה לשעתה ולא קדושה לעתיד לבא ונמצא שלא היתה חומת ארץ ישראל מעלה ולא מורדת לענין בתי ערי חומה מכל מקום לא היתה חוצה לארץ יתירה עליה בדין זה כלל אבל אם נתלה הדבר לענין מגילה בימות אחשורות נמצאו כמה עיירות שבחוצה לארץ שנידונות כמוקפות חומה ורוב א"י כפרזים.

אבל הרמב"ן ז"ל נותן טעם אחר לחלוק הזמן של פרזים ומוקפין ואומר שבזמנה של נס זה כבר נפקדו ישראל ועלו ברשיון כורש ונתיישבו בעריהם ואע"פ שאמר המן ישנו עם אחד מפוזר ומפורד וגו' מ"מ אנשי כה"ג עם רוב ישראל בא"י בעת ההיא היו ושוב לא עלו מהן אלא מועטין בימי עזרא וכשצוה אחשורוש להשמיד להרוג ולאבד היו הפרזים והעיירות שאין להם חומה סביב בספק סכנה גדולה שלא יעלו עליהם אויבים יותר מן המוקפין חומה וכשנעשה הנס עשו כולם יום נוח ומשתה ושמחה כדכתיב ושאר היהודים אשר במדינות המלך (אחשורוש) נקהלו ועמוד על נפשם ביום שלשה עשר בו ונוח בארבעה עשר בו ועשה אותו יום משתה ושמחה ושל שושן ג"כ עשו ממחרת הנס שלהן וזה היה בשנת הנס לבד ולאחר מכאן בשנים הבאות עמדו פרזים ונהגו מעצמן לעשות ארבעה עשר שמחה ומשתה וי"ט אבל מוקפין לא עשו כלום לפי שלא היה הנס גדול כפרזים וזהו שכתוב על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות עושים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ולא

הא דאמר ר' יהושע בן לוי כרך שישב ולבסוף הוקף נדון ככפר. פרש"י ז"ל לענין בית בבתי ערי חומה, ונראה שהזקיקו לרבינו ז"ל לפרש כן דאי לענין מקרא מגלה כל היכא דמיגניא ומכסיא מימות יהושע בן נון קרינן בה בחמיסר ואף על גב דלאו מוקפת חומה ממש כדינה לענין בית בבתי ערי חומה וכדאמרינן לקמן חזקיה קרא בטבריא בארביסר ובחמיסר מספקא ליה משום דחד גיסא שורא דימא הוא ואקשינן אי הכי אמאי מספקא ליה הא ודאי לאו חומה היא דתניא אשר לו חומה ולא שור איגר סביב פרט לטבריא שימה חומתה ופרקינן לענין בתי ערי חומה לא מספקא ליה אלא כי קא מספקא ליה לענין מקרא מגלה מאי פרזין ומוקפין חומה דכתיבי גבי מקרא מגלה משום דהני מיגלו והני מיכסו והא נמי הא מיגליא או דילמא משום דהני מגנן [והני לא מגינן] והאי נמי אגנויי מיגניא, וכיון שכן אף כרך שישב ולבסוף הוקף הא לא מיגלו והא איגנויי מיגנו וליקרו בחמיסר, (וכל) [וכן] הסמוך לכרך והנראה אליו קורין בחמיסר ואף על גב דלא הוו כמוקפין לענין בית בבתי ערי חומה אלמא לענין הקריאה הקלו, ומיהו אין פירושו מחוור דאם כן מאי שייכא הכא התם בערכין הוה ליה לאתוייה, ועוד דאי לבית בבתי ערי חומה קאמר הו"ל למימר נדון כבתי החצרים, ומסתברא לי דאפילו לענין מקרא מגלה אמרה ריב"ל ולדידיה מוקפין ממש בעינן לענין קריאה כענין לבית בבתי ערי חומה, ולמ"ד סביב פרט לעיר שימה חומתה אף לענין קריאה כן, וחזקיה דקרא בארביסר ובחמיסר בטבריא משום דמספקא ליה אי סביב דקרא פרט לימה חומתה אי לא, והכי נמי איתא בהדיא בגמ' דבני מערבא חזקיה קרי לה בטבריא בי"ד ובט"ו שהוא חשש על הדא דתני ר"ש בן יוחאי ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה פרט לטבריא שימה חומתה, ולכשתמצא לומר דספיקיה דחזקיה כטעמא דגמרינן פליגא דחזקיה אדריב"ל, וטעמא דכל הסמוך והנראה אליו נמי משום דכיון דמיגנו ומיכסו בכרך הסמוך מימות יהושע דכל שהוא סמוך ונראה לכרך בשעת מלחמה מתאספין ובאין אל ערי המבצר והילכך הרי הן כאנשי הכרך ממש והרי הן כמוקפין חומה מימות יהושע, ואף על פי שבירושלמי למדו ממנו לטבריא דגרסינן התם ר' יוחנן קרי לה בכנישתא דכפרה ואמר הדה היא טבריא קמייתא, ולא חש להדא דתני ר' שמעון בן יוחאי קל שהקלו בקריאתה דתנינן תמן כל שהוא לפניו מן החומה הרי הוא כבתי ערי חומה חוץ מן השדות ר' מאיר אומר אף השדות, ותנא כאן הסמוך לכרך והנראה עמו הרי הוא כיוצא בו לית ליה לר' יהושע בן לוי כן.